

Г.А.Жақсылықова¹

*¹Магистрант, Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті Тарих,
археология және этнология факультеті
Алматы қ., Қазақстан*

ПИЙ ХІІ ЖӘНЕ ФАШИЗМ

Аңдатпа

Автор Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Пий ХІІ қызметіне, оның фашизмге, Гитлердің одақтастары мен қарсыластарына, ең бастысы – холокостқа деген қарым-қатынасына қатысты пікірталасқа кірісуге тырысты. Мақалада көптеген зерттеушілердің пікірлері мен Папа Пачеллидің өмірбаяны мен жеке тұлғасына қатысты куәгерлердің дәлелдері келтіріледі, бұл дәлелдер бейтараптықты сақтауға талпыныстарын анықтады, сондай-ақ холокост қатыгездігін көпшілік алдында айыптаудан гөрі жасырын көмек көрсету ауқымының басым болуы анықтайды.

Кілт сөздер: Пий ХІІ, Ватикан, Екінші дүниежүзілік соғыс, фашизм, холокост, антикоммунизм.

G.A. Zhaksylykova¹

*¹Master's degree, KazNU. Al-Farabi, faculty of history, archaeology and Ethnology
Almaty, Kazakhstan*

PIUS XII AND FASCISM

Abstract

The author attempts to enter into the discussion about the activity of Pius XII in the time of the Second World War, his relationship to fascism, Hitler's allies and enemies and the Holocaust. The article documents the testimonies of eyewitnesses and assessments of previous research on the biography and personality of Pope Pacelli who took a stance of official neutrality and favoured offering clandestine help to victims over public condemnation the cruelties of the Holocaust.

Key words: Pius XII, Vatican, World War Two, Fascism, Holocaust, Anti-communism.

Г.А. Жақсылықова¹

*¹Магистрант, КазНУ им. Аль-Фараби, факультет истории, археологии и этнологии
г. Алматы, Казахстан*

Аннотация

Автор попытался включиться в дискуссию относительно деятельности Пия ХІІв период Второй мировой войны, его отношение к фашизму, союзникам и противникам Гитлера, а главное – к холокосту. В статье приводятся мнение многих исследователей и свидетельства очевидцев относительно биографии и личности Папы Пачелли, которое определили его попытки сохранить нейтралитет, а также преобладание масштабов тайной помощи преследуемым над количеством публичных осуждений жестокостей холокоста.

Ключевые слова: Пий ХІІ, Ватикан, Вторая мировая война, фашизм, холокост, антикоммунизм.

Эудженио Мария Джузеппе Джованни Пачелли 1876 жылы 2 наурызда Римде католик шіркеуінің жоғары иерархиясымен көп жылдық тығыз байланыста болған бай ақсүйектер отбасында дүниеге келген. Ол семинарияда оқыды; Григорий және Латеран университеттерінде философияны, теорияны және құқықты зерттеді; теология және канондық құқық бойынша доктор дәрежесін алды; осы пәндерді және шіркеу дипломатиясын оқытты. Болашақ папа ешқашан

пастырлық қызметпен айналыспады, махалланы немесе епархияны басқармады және дипломатиялық қызметте шіркеу атағын алды. 1901 ж. Э. Пачелли төтенше шіркеу істері Конгрегациясына қызметке түсті және 1907-1919 ж.ж. аралығында каноникалық құқық кодексін қайта қарау үшін болашақ Мемлекеттік хатшы және Кардинал Пьетро Гаспарримен бірге жұмыс істеді. Оның қолдауымен Пачелли осы Конгрегацияның хатшысы болды, 1917 жылы Баварияның нунцийі; 1920-1929 ж.ж. аралығында – Германияның нунцийі болды. Оның дипломатиялық келіссөздері жекелеген неміс «жерлерімен», сондай-ақ католиктер құқығын қорғаған Австриямен және Герман Республикасымен конкордаттың орнығуына әкеп соқтырды [1].

Кардинал Пачелли Латерандық келісімдер туралы келіссөздерге қатысты (1929). 1930 жылы ол Ватиканның Мемлекеттік хатшысы лауазымында кардинал Гаспарриді ауыстырды, Пий XI (Акилле Ратти, 1922-1939) ең жақын кеңесшісі болды және оның өкілі ретінде әлемді шарлады. Епископтармен және түрлі елдердің мемлекеттік қайраткерлерімен ватикандық аудиенцияларда және сапарлар кезінде кездесулер, сондай - ақ көптеген дипломатиялық келіссөздер Пачеллидің Папа Раттидің екінші «тұлғасы» ретінде танылуына ықпал етті[2].

Германияда 17-жыл аралығында өмір сүру Пачеллидің осы елге деген махаббатын айқындады. Екі неміс монах әйелдері оның үй жетекшісі, асүй және жинаушысы болып, жеке хатшылары мен жүргізуші неміс ұлтты болды; сүйікті шымшығының атын Гретель деп қойды. Қажымайтын еңбекқорлық танытып, сөздері мен хаттарын өзі жазатын болған, алайда, бірқатар материалдарды Григорий университетінің моральдік теология профессоры - неміс иезуит Густав Гундлах редакциялады. Демалыс кезінде Пий XII Бетховен мен Вагнердің музыкасын тыңдаған.

Пачелли әрдайым ұлтшыл-социализмге сыни, оны христиандықпен, моральдық және доктриналық тұрғыдан, католик шіркеуінің универсализміне қайшы келеді деп санай отырып қарады. 1933-1939 ж.ж. оның қолымен 60-қа жуық меморандумдар жазылды, және нунций ретінде 44 сөз сөйлеулерінің ішіндегі 40-ы Конкордаттың бұзылуын бейнеледі және ұлтшыл идеологияның қандай да бір аспектісін айыптады. Нюрнберг процесінде «үшінші рейхтың» Сыртқы істер министрі Иоахим фон Риббентроп «ватикандық наразылықтардың толық портфелін» алғандығы жөнінде айтты, және ол оған назар аудармаған. 1935 ж. наурыз айында Пачелли ұлтшылдар туралы «жалған пайғамбарлар, Люцифер сияқты гордистер» деп айтқан. Сол кезде ол «нәсілге және қанға қатысты ақылға салумен байланысты идеологияларды» айыптап, христиандықты және нацистік нәсілшілдікті өлшеу мүмкін емес екенін атап өтті және Германияны «жаман пастырлар нәсілдік идеологияға тартатын күшті және асыл ел» деп атады. 1937 жылдың сәуір айында «Mit brennenden Sorge» қарсы бағытталған Германия үкіметінің нотасына жауап ретінде кардинал Пачелли Киелі Тақтың большевизмді айыптауы өзге деуістермен ұмтылатын саяси және идеологиялық жүйелердің қателіктерін елемеу деген мағына емес екендігін, ал «атеистік коммунизм қаупінен қорғау» христиандықтың рухани күштерін және католик шіркеуінің қызметін шектеу ретінде түсіну керек емес екендігін басып айтқан болатын. Үй билеуші бавариялық монах әйелі Паскуалинаның (Жозефина Ленарт) айтуы бойынша – Пачелли жеке әңгімелерде әдетте ұлтшылдарды «жын-шайтан» деп атаған және «Гитлердің мүлдем есі ауысқан, өйткені оған қажет емес нәрселердің барлығын бұзып жатыр және тіпті мәйіттерді таптауға қабілетті» деп айтқан. Оның хатшыларының бірі – Генрих-Пий XII екі рет Гитлер үстінде сырттай экзорцизм рәсімін жасады деп, «фюрер бейнеленген абсолюттік зұлымдық адам табиғатынан шыға алмайды» деп айтқан[3].

Конклав 1939 жылдың 2 наурызында өтті және 24 сағатқа созылды, ал интронизация 1939 жылдың 12 наурызында өтті. Пий XII 1958 жылдың 9 қазанына дейін 19 жыл басқарды – қоштасу рәсімі жазғы папалық резиденцияда Кастель Гандольфода өтті.

Э. Пачелли мінез-құлқы бойынша импульсивті ізашарына қарағанда әлдеқайде ерекшеленді: үнсіз және ұстамды, тіпті тұйық және жалғыздыққа бейім болды. Оның жақын достары болмады; табиғи жасқаншақтық пен сенімсіздікті айтарлықтай практикалық тәжірибе жасырды. Замандастары Пий XII туа біткен ділмар деп санады, оның сөзі эрудициямен, бірнеше жоғары стильмен, ұстамдылықпен, парасаттылықпен және егжей-тегжейлігімен ерекшеленді. Пий XII Киелі Таққа кіргеннен кейін өте қарапайым түрде өмір сүруді жалғастырды, алайда адамдардың көзінше өзін Папа сөзінің толық мағынасы – Әулие Петрдің мұрагері, барлық адамдардың Әкесі ретінде ұстай бастады. Құжаттар мен сөз сөйлеулерде ол өзі туралы «Біз» деп айтатын; аудиенция кезінде таққа отыратын болған, барлық қатысушылар тұрып тұратын, ал «Оссерваторе Романо» редакторы жазбаларын тізесінің үстінде жасады. Бұл Папа мәселелерді жеке-дара, ешкімнің көзқарасына сүйенбей шешті. Кардиналдың Мемлекеттік хатшысы қызметінде Луиджи Малоньені қалдырып, Пий XII оның қызметін минимумға дейін шектеп, догматикалық және дипломатиялық

мәселелерді шешуден оны және Рим Куриясының басқа да ықпалды кардиналдарын алып тастады. Мальони қайтыс болғаннан кейін (1944 тамыз айы) жаңа Мемлекеттік хатшыны тағайындамады.[4]

Кардинал Монтини, Болашақ Папа Павел VI (Джованни Баттиста Монтини, 1963-1978), Пачеллиді еске алғанда оны аса демократиялық, кең пейілді, адами және христиандық тұрғыдан сезімтал, мейірімділік пен қайырымдылық ашық көрсетілмей, үнсіз және жасырын болу керек деп ойлаған адам ретінде елестетті.

Папа Пачеллидің понтификатының уақыты өте қиын болды. Өткен ғасырдың ортасына қарай жер қарама – қарсы дүниетанымдық концепциялары – адам мен қоғамның христиан және коммунистік түсініктері бар екі блокқа бөлінген. Христиандық пен католик шіркеуінің әсерін нығайтуға ұмтыла отырып, Папа Пачелли әрдайым коммунизмді оның «шімірікпейтін материализмімен» және атеизмімен ең қауіпті жау деп санады. Әлбетте, Пий XII КСРО-да болған дін мен шіркеуге деген қарым-қатынасты айыптай алмады. 1918 жылдың соңында ол Баварлық Кеңес республикасының құрылуына куә болды, бұл өз кезегінде көтерілістердің алдындағы қорқынышты күшейтті. Пачелли «Diveni Redemptoris» редакциялауға қатысты және оның басқаруы кезінде Пий XII-нің антикоммунистикалық өзгеру үдерісі нығая түсті. Пий XII энцикликаларда, буллаларда, үндеулерінде және сөз сөйлеулерінде 150-ден астам рет коммунизм мен коммунисттарды айыптады, оларды «Құдай жаулары» және «тамұқ әулиеті» деп жариялады. Оған КСРО мен халық демократиясы елдеріне қатысты «темір шымылдығы» және «үнсіздік шіркеуі» терминдерінің авторы деген атау берілді [5]

Папа Пачеллидің ілімі оның ізашарларынан айтарлықтай айырмашылықтарға ие болған жоқ: ол да экономикалық серіктестердің жауапкершілігі мен өзара құрметіне негізделген христиандардың әлеуметтік тәртібіне шақыру мақсатымен сөз сөйледі, қоғамның өзара келісім мен достасу жолымен дамуына жақстасты. Папа Пачелли «әлеуметтік доктрина» ұғымын айналымға еңгізіп, логиканы, ішкі ұйымды, сондай-ақ бұрынғы папалардың ұстанымдары мен тұжырымдарының байланысын атап өтті. Ол «христиандық ар-ождан әдетте тұтыну және өндіріс құралдарына меншік құқығын жоққа шығаратын және іс жүзінде мүмкін емес немесе пайдасыз табиғи құқық жасайтын әділ тәртіпті қабылдай алмайды» деп мәлімдеді. Бастапқыда, діни-шіркеу жоспарының келіспеушіліктері болмаған кезде, нәсілшіл заңдар қабылданбаған, адамгершіліксіз қуғын-сүргіндер мен холокост басталмаған кезде, ол коммунизмнің басталуына қарсы тосқауыл ретінде Муссолини, Франко, Салазар, Хорти және Гитлердің фашистік режимдерін қолдады. 1939 ж. 6 наурызда өзінің Папа ретінде сайлнуы туралы хатында, дәстүрге қарамастан жеке өздігінен және латын тілінде емес неміс тілінде жаған хатында, Пий «екі жақтың игілігі үшін өзара келісім мен ынтымақтастық рухында шіркеу мен мемлекет арасындағы қарым-қатынасты орнату үшін бәрін жасайды» деп сендірді. Алайда, бұл хатта, тағы да дәстүрге қарсы, Папа Пачелли Гитлерді «ұлы» емес, «мырза» деп атады.[6]

Пий XII сайланғаннан кейін бірден әлемдік соғыстың басталуының алдын алуға тырысты. 1939 жылдың 24 тамызындағы радиобағдарламада ол әділдікке қарумен емес, ақыл-ой күшімен қол жеткізуге болатынын және «бейбітшілікпен ештеңе жоғалмайды, бірақ соғыспен бәрінен айырылуы мүмкін» деп атай отырып, ізгі ерік, өзара құрмет және өзара түсіністік ұстанымымен келіссөздерге шақырды. Рим Папасы Пачелли 1939 жылдың 31 тамызында Италия, Германия, Польша және Ұлыбритания елшілері арқылы келіссөздерді бастауға шақырумен осы елдердің үкіметтеріне жүгінді, алайда 1 қыркүйекте вермахт әскерлері Польша шекарасына басып кірді. Ол вермахттың 1940 жылы сәуірде Норвегияға, содан кейін Бенилюкс аумағына басып кіруін көпшілік алдында айыптап, осы елдердің үкіметтеріне моральдық қолдау, көңіл айту және наразылық білдіру арқылы хат жолдады. Ватикандағы Италияның елшісі Дино Альфери оған неміс үкіметінің осындай көпшілік алдында сөйлеген сөздеріне наразылығы туралы мәлімдеген кезде, Пий XII өз парызын орындап қана қоймай, оны ешкімнің ойы алаңдатпайтыны жайлы, және ол тіпті концлагерге түсуден қорықпайтыны жайлы жауабында баяндап берді. 1940 ж. мамыр айының аяғында және маусым айының басында Папа Пачелли алдымен Бенито Муссолини, содан кейін III Виктор Эммануил короліне барды, оларды бейтараптылықты сақтауға және Гитлер жағында соғысқа кірісуден Италияны ұстап тұру керектігін сендірді. 1939 ж. 24 желтоқсанда Пий XII әдейі агрессия, келісім-шарттарды бұзу және сенімсіздік сияқты соғыс себептері туралы айтты. Ол адамзаттың моральдық жаңаруында, шағын елдердің тәуелсіздігін қалпына келтіруде, репарацияларда және жасалған келісімдердің сақталуына кепілдік бере алатын халықаралық ұйымды құруда бейбіт қатар өмір сүрудің негіздерін көрді. Пий XII бүкіл понтификаты барлық халықтардың бейбітшілігі мен бейбіт өмір сүруі үшін белсенді сөз сөйледі, бұл әсіресе оның 19

Рождестволық жолдауларына тән, соғысты айыптаған «тоталитарлық және антихристиандық идеологиялардан тыс жаңа әлем» құру үшін күрескен, бес ең маңызды қағидаттарына негізделетін: адамның құқықтары мен қадір-қасиетін құрметтеу; қоғам мен отбасының бірлігін қорғау; еңбектің қадір-қасиеті мен прерогативін сақтау; заң нормаларын қайта қарау; сондай-ақ мемлекеттің христиан концепцияларын орнату.[7]

Папа Пачелли өзінің саясатын бейтараптылық пен риясыздық қағидаттарында негіздеуге тырысты, барлық адамдарға, халықтар мен елдерге тең қарым-қатынасты көрсете отырып, және олардың бірде-бір тарапын қолдауға тілек білдірмеді. «Оссерваторе Романо» соғыс әрекеттері туралы ресми коммюникені жарияламады, ал соғысқа тартылған немесе оккупацияланған елдердің епископтары егер олар христиан принциптерін сақтаса, жергілікті билікпен адал ынтымақтастық туралы, сондай-ақ олар кім болса да, барлық соғыс құрбандарына моральдық және гуманитарлық көмек көрсетуі керектігі туралы ұйғарым қабылдады. 1939 ж. 18 қыркүйегінде Пий XII жоғарғы пастыр ретінде мемлекеттердің таза бейбіт қайшылықтары мен шекаралық дауларына араласпайтыны жөнінде айтқан болатын, алайда 1941 ж. 22 қарашасында, ол, оның шіркеуі «адамдар Құдайдың заңын ұмытуға немесе қабылдамауға қабілетті барлық қағидатты мәселелер бойынша ар-ождан басшылығы және жарықтандыру рөлінен» бас тартпайтынын және бас тартқысы келмейтіні жөнінде мәлімдеген. 1944 жылы 16 наурызда Папа Пачелли шіркеудің құқығы мен борышы – ауызша немесе жазбаша, амвонмен немесе әдеттегі жолмен сенушілердің назарын «сәттің барлық саяси қауіп-қатерлеріне» аудару және олардың моральдық тұжырымдамаларының, философиялық және діни жүйелер мен мақсаттарының католик Доктринасымен үйлесімділігін немесе үйлесімсіздігін ұғыну қажеттігіне сендіру қажет деп санады.[8]

Итальян тарихшысы Джорджо Канделоро қандай да бір соғысушы тараптың қолдау көрсетудің көрінуіне жол бермеуге тұрақты ұмтылу Папа Пачеллидің айтқан сөздерін әрбір қарсылас өзінше түсініп қолданғаны жайлы атап өтті. «Варварлық әрекеттерді ашық соттау болған жоқ. Мейірімділік пен әділеттіліктің христиан ұстанымдары, адами тектің бірлігі мен ынтымағы және соғыстың қорқыныштарына алаңдату болды», - деп фактыны белгіледі тарихшы.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Папа Пачелли коммунизмді дәстүрлі айыптаумен шектелді және «большевизмге қарсы крест жорығы» ретінде Германияның Ресеймен соғысына батасын бергісі келмеді, Муссолини Киелі Тақ тұсындағы итальяндық елші арқылы сұрағанындай.

Елшіліктің кеңесшісі Фриц Менхаузен, содан кейін Германияның Ватикандағы істеріне сенім білдірілген адам Берлиннің есебінде «большевизмді жойғысы келетін ыстық ықыласқа қарамастан, Киелі Тақ бұл мақсатқа осыншама үлкен қырғынның бағасымен қол жеткізгісі келмейді» деп жазды [9]

1941 жылдың қыркүйегінде АҚШ президенті Франклин Делано Рузвельт КСРО-ғадеген экономикалық көмегі мен өз елінің Кеңес Одағы жағында соғысқа кіруіне қатысты Папа Пачеллимен кеңесті. Вашингтонға Апостолдық делегат жіберілді, олар католиктерді коммунистердің берген қол ұшнан бас тартуға шақыратын «Divini Redemptoris» ережесі Екінші дүниежүзілік соғыс жағдайына қатысты емес екендігін түсіндірді, сондықтан АҚШ-тың «үшінші рейхпен» күресте Кеңестік Ресейге көмектесуге кедергі жасамайтыны жөнінде, оның үстіне Пий XII «орыс халқына тек қана әкелік сезімдерді білдіретіні» жайлы түсіндірді. Ватикан радиосынан папа ашық фактілерді баяндаумен, қандай да бір түсіндірмесіз шектеуді, әсіресе Германияға қатысты саяси пікірталастардан аулақ болуды талап етті. АҚШ елшісі Г. Титтманнның айтуынша, Папа Пачелли оған ұлтшылдарды көпшілік алдында айыптамағанын айтты, себебі сол кезде большевиктердің дін мен шіркеуге деген қарым-қатынасын еске салуға тура келеді. 1941 жылы проватикандық «Чивильта Катторика» журналына Кеңес Одағындағы шіркеулердің жағдайы туралы жазуға тыйым салынды, себебі бұл журнал Германияның ұлтшыл ұлтының діни жағдайы туралы жаза алмады.[10]

Католиктік әдет-ғұрып бойынша шоқынған Гитлер билікке келгенге дейін өзін католицизмнің қарсыласы ретінде жариялады және нағыз антисемит болды. Ол кейбір «позитивті христиандықты» жарнамалады, Ескі өсиетті «семиттік» деп қабылдамады, Жаңа өсиетті «жаңарған» түрде оқуды талап етті және «Құдайдың ілімі нәсілдік тазалықты жақтайды», ал Христос – «ең ұлы арий көшбасшысы» деп сендірді.«Үшінші рейхте» шоқынуды жаңа салтпен ауыстырылды: ана баланы ұлттық-социалистік рухта тәрбиелеуге салтанатты түрде ант берді, және жаңа туған нәрестелердің үстінде семсер көтерді. Фюрер шіркеулермен қақтығысудан аулақ болған, қолдауды қажет еткенше, содан кейін олардың егемендігін бұзды және байланыстарға шықпады. Ол Папа Пачелли туралы «әрдайым оған қарсы болған және ешқашан бағынбаған

жалғыз адам»деп айтқан болатын. 1942 жылдың жазында Германияның Ватиканды басып алу ниеті туралы қатты қауесеттер жүрді. Киелі Тақ тұсындағы Германдық Елші Дьего фон Берген Берлинге ұлтшылдыққа қарсы насихат орталығы Ватикан деп атаған және «Римде де, Еуропада да Папствоға орын болмауы тиіс»деп айтқан хабарламаларын жіберген.

1943 жылдың 27 шілдесінде халықтық ағарту және насихаттау министрінің сарайында, сондай-ақ Йозеф Геббельстің жаппай әскери мобилизациясының империялық уәкілінде ол Риббентроппен бірге Ватиканды басып алу ниетінен Гитлерді айныта алғандығы жөнінде айтылған. Фюрер 1943 жылдың 11 қыркүйегінде Карл Фридрих Вольфтен Ватикан мұрағаттары мен мұражай құндылықтарына қамқорлық жасауды, сондай-ақ Папаны және Рим куриясын Германияға (Мюнхен) немесе бейтарап мемлекетке (Лихтенштейн немесе Швейцария) жер аударуды талап етті. Вольф Гитлерді «католик шіркеуін зақымдамауға, Италиядағы тәртіп кепілдігіне» сендіре алды, оның үстіне «Еуропада неміс режимі орнатылған кезде Папа пайдалы болуы мүмкін». Вольф Киелі Тақты Гитлердің ниеті туралы ескертті және ол, Вольф, Италияда неміс полициясын басқарып отырған тұста қауіп болмайтыны жайлы сендірді.

Папа Пачелли Құдайды жоққа шығарушы нацизм мен коммунизмді «адамгершіліксіз тоталитаризм» деп атады. Алайда, оның пікірінше, Гитлер режимі құлдырайтын болады, ал нацизмнің оның жақындап келе жатқан күйреуінен аман қалуға мүмкіндігі болмады, ал қоғамның саяси ұйымын түсіндіретін коммунистік философияда халықаралық деңгейде таралуға және шіркеуді катакомбаларға алып баруға барлық мүмкіндік бар еді. Сөйтіп, солай болды: Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Пий XII социалистік лагерь - КСРО мен танымал демократия елдерін нығайту жағдайында Әулие Петрдің Руқын басқарды.[11]

Соғыс жылдарында католик шіркеуі саяси немесе дипломатиялық күшке ие болған жоқ, өйткені ол ешқандай аумақты басқармады, керісінше жергілікті, көбінесе авторитарлық және тоталитарлық биліктің талаптарын ескеруге мәжбүр болды. Киелі Тақ фашистік идеологияны әртүрлі нысандарда жүргізген режимдермен қарым-қатынасты сақтап, оларды «құдайсыз коммунизмнің» әсерінен қорғайтын кедергі ретінде қарастырды. Папа Пачелли дипломатиялық қатынастарды репрессия құрбандарын қорғау үшін пайдалануға тырысты. Киелі Тақтың әсерімен, Гитлермен тығыз қарым-қатынасқа қарамастан, Муссолини итальяндық еврейлерді қудаламады, Францияның жаулап алынған жерлерінен депортациялауды шектеді және сол жерден қашқан көптеген еврейлердің Италияға кетуіне мүмкіндік берді.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезіндегі Рим Папасы Пачеллидің саясатын талдай отырып, «Оссерватор Романо» қазір тарихшыларға сол кездегі пайда болған жағдайды ескеруді ұсынады: ұлтшылдардың толығымен қол астында болған – Голландия, Бельгия, Франция, Польша, Украина, Ресейдің оккупацияланған бөліктері секілді елдерге Қасиетту Тақ ешқандай әсер ете алмайтындығы. Сол кезде неміс епископтары бұл папаға «үн шығарғысы келетін жерге үнсіздік арттырып, ал ол қай жерде әрекет етіп, көмектескісі келсе, оларды шыдамдылықпен күтуге мәжбүр болатындай» етіп әрекет етті деп атап өтті. Осы тұста, гитлерлік Германияның одақтастары өздерін христиандық ел ретінде жариялаған бірқатар елдерде Киелі Тақ кей кездері депортацияны шегіндіре немесе баяулата алды.

Польшадағы нацизмнің 3 миллион құрбандарының арасында католиктер де концлагерьлерде болды: епископтар, діни қызметкерлер, монахтар, семинаристер және қарапайым адамдар. Соғысқа дейін Польшада 4,5 миллион еврей өмір сүрді, ал 1943 жылға қарай 100 мыңға жуық адам тірі қалды. Пачелли Папасына қуғынға ұшыраған Польша үкіметінің президенті Рацкевич оны католиктер мен жаулап алынған Польшадағы еврейлердің жағдайы туралы үндемей отырғаны үшін айыптаған кезде, Рим папасы оны түсінбегені үшін таң қалды, ол өзі анық айтқанына сенімді болған, және одан «мүмкін емес нәрсені талап етіп тұрғанына» өте қатты ренжулі болды.

1943 жылы 22 қаңтарда «Үшінші рейхтің» Орталық қауіпсіздік бюросы Рим папасы Пачеллидің Рождестволық хабарламасын нацизмге тікелей шабуыл ретінде қабылдады: «Құдай барлық ұлттар мен нәсілдерді бірдей дәрежеде назарға ие деп санайды» деп, Рим папасы, әрине, «еврейлердің атынан сөйлейді және неміс халқын оларға әділетсіздікпен қарайды деп айыптайды». Германияның Ватикандағы елшісі арқылы Риббентроп Рим Папасына Киелі Тақтың бейтараптығын одан әрі бұзған жағдайда репрессиямен қорқытты.[12]

Осылайша, гитлерлік идеологиясының және каннибалистік тәжірибенің анализы, көптеген куәгерлердің жазбалары мен мұрағаттық материалдарды Пачелли Папасының не фашист, не Гитлердің «папасы» бола алмайтындығын дәлелдейді, оның холокост туралы «үнсіздігі» ақталған сияқты, өйткені ол еврейледі құтқару үшін қолынан келгенінің барлығын, тіпті одан да көбін жасады. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін және біздің уақытымызға дейін көптеген адамдар

оның қоғам алдындағы ұстанымдылық пен белсенді түрде жасалған жасырын жұмыстарында тиімділіктің бар екенін білді және біліп келеді, өйткені бұл мыңдаған еврейлердің өлімнен құтқарылуына септігін тигізді. Тіпті Папа Пачеллидің қарсыластары да Гитлердің еврейлерді жойып жібергенін ашық айыптауы холокостты тоқтата алады деп дау айтуға тырыспайтындығы тән. Алайда, бұл тақырып барлық қажетті материалдар зерттеуге қол жетімді болмайынша ашық болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шейнман., М.М. *Ватикан между двумя мировыми войнами.* – М.,1948. – С.135.
2. Бровко., Л.Н. *Церковь и Третий Рейх.* – Спб., 2009. – С.46.
3. Григулевич., И.Р. *Папство. Век XX.* – М., 1978. – С. 239.
4. Токарева., Е.С. *Фашизм, церковь и католическое движение в Италии 1922-1943.* – Спб., 1993. – С. 254.
5. Андреев., М.В. *Политика клерикального антикоммунизма. (Ватикан, 1917-1987).* – М., 1987.- С.21.
6. Шейнман., М.М. *От Пия IX до Павла VI.* – М., 1979. – С.110.
7. Ковальский., Н.А. *Ватикан и мировая политика: Организация внешнеполитической деятельности католического клерикализма.* – М., 1964. – С. 36.
8. Васильева., О. Ю. *Ватикан в горниле войны // Наука и религия. 1995. №6. С. 14 – 15.*
9. Краснов., П.П. *Биморализм европейской политики Ватикана в годы II мировой войны // Матер.докладов XVI междунар. конф. «Ломоносов МГУ» / [Электронный ресурс] – М.: МАКС Пресс, 2009. [Адрес ресурса в сети интернет: [http:// www.lomonosovmsu.ru/2009/](http://www.lomonosovmsu.ru/2009/)].*
10. Краснов., П.П. *Польский вопрос в дипломатии Ватикана в преддверие и первые годы Второй мировой войны // Перспектива. Сборник статей молодых ученых ОГУ №10. – Оренбург: ГОУ ОГУ, 2009. С.63 – 71.*
11. Лебек Э., *Тайная история дипломатии Ватикана М.: Р. классик, 2004. – 302 с.*
12. Максимова., Н. В., Филиппов Б. А. *Ватикан и вторая мировая война // Наука и религия. М., 2000. №5. С 12.*

List of references:

1. Sheynman., M. M. *Vatican between two World Wars. MOSCOW, 1948. - P. 135.*
2. Brovko., L. N. *Tserkov and the Third Reich. "No," I said., 2009. - p. 46.*
3. Grigulevich., I. R. *The Papacy. Vek XX. - Moscow, 1978. - p. 239.*
4. Tokareva., E. S. *fascism, tserkov and the Catholic movement in Italy 1922-1943. – SPB., 1993. - p. 254.*
5. Andreev., M. V. *politics of clerical anticommunism. (Vatican, 1917-1987). MOSCOW, 1987. - P. 21.*
6. Sheynman., M. M. *from Pia IX to Paul VI. - Moscow, 1979. - p. 110.*
7. Kowalsky., N. A. *Vatican and World Politics: Organization of international activities of Catholic clericalism. MOSCOW, 1964. - P. 36.*
8. Vasilyeva. *Vatican in the mountains // Science and religion. 1995. No. 6, pp. 14 – 15.*
9. Krasnov. P. P. *Bimoralism of European politics of the Vatican in the years of World War II // Mater. "I don't know," he said. conf. Lomonosov MGU / [electronic resource] - Moscow: Max Press, 2009. [resource address in the internet: [http:// www.lomonosovmsu.ru/2009/](http://www.lomonosovmsu.ru/2009/)].*
10. Krasnov. P. P. *Polsky on the issue of Vatican diplomacy in anticipation and first years of the Second World War // perspective. Collection of articles of young scientists Ogu No. 10. - Orenburg: Gow OGUU publ., 2009. pp. 63 – 71.*
11. Lebek E., *Secret History of diplomacy Vatican M.: R. classic, 2004. - 302 P.*
12. Maksimova. N. V., Filippov B. A. *Vatican and the Second World War // Science and religion. Moscow, 2000. #5. s 12.*